

Vec C-41/22

Návrh na začatie prejudiciálneho konania

Dátum podania:

18. január 2022

Vnútroštátny súd:

Landgericht Erfurt

Dátum rozhodnutia vnútroštátneho súdu:

13. január 2022

Žalobca:

XXX

Žalovaná:

Helvetia schweizerische Lebensversicherungs-AG

Landgericht Erfurt (Krajinský súd Erfurt, Nemecko)

[omissis]

Uznesenie,

ktorým sa na Súdny dvor Európskej únie

podáva návrh na začatie prejudiciálneho konania

vo veci

XXX

– žalobca –

[omissis]

proti

Helvetia schweizerische Lebensversicherungs-AG [omissis]

– žalovanej –

[omissis]

ktorej predmetom je vrátenie plnenia po odstúpení od životného/dôchodkového poistenia

8. občianskoprávny senát Landgericht Erfurt (Krajinský súd Erfurt) [omissis]
13. januára 2022

rozhodol:

I. Konanie sa prerušuje.

II. Súdnemu dvoru Európskej únie sa podľa článku 267 ZFEÚ na výklad práva Únie predkladajú nasledovné otázky:

1. Bráni právo Únie, najmä článok 15 ods. 1 druhej smernice o životnom poistení, článok 31 tretej smernice o životnom poistení a článok 35 ods. 1 smernice 2002/83, prípadne v spojení s článkom 38 Charty základných práv Európskej únie, vnútroštátnej úprave alebo judikatúre, podľa ktorej sa poisťníkovi po oprávnenom uplatnení jeho práva na odstúpenie od zmluvy uloží bremeno tvrdenia a dôkazné bremeno, aby vyčíslil úžitky, ktoré sám požíval prostredníctvom poistenia? Požaduje právo Únie, predovšetkým zásada efektivity, v prípade prípustnosti takto rozloženého bremena tvrdenia a dôkazného bremena, aby poisťník mal výmenou voči poisťovateľovi nároky

na poskytnutie informácií alebo iné úľavy, aby tak mohol uplatniť svoje nároky?

2. Má sa poisťovateľovi, ktorý poisťníkovi neposkytol žiadne alebo len nesprávne poučenie o jeho práve na odstúpenie, zakázať, aby sa vo vzťahu k právam poisťníka, ktoré z toho vyplývajú, ako najmä právo na odstúpenie, odvolával na zánik práva, zneužitie práva alebo uplynutie času?

3. Má sa poisťovateľovi, ktorý poisťníkovi neposkytol žiadne alebo len neúplné a nesprávne spotrebiteľské informácie, zakázať, aby sa voči právam poisťníka, ktoré z toho vyplývajú, ako najmä právo na odstúpenie, odvolal na zánik práva, zneužitie práva alebo uplynutie času?

A. Skutkový stav a konanie vo veci samej

Účastníci konania – poisťník a poisťovateľ – sa sporia o úplne vrátenie plnenia z poisťnej zmluvy, ktorá vznikla v takzvanom modeli žiadosti.

Žalobca so žalovanou poisťovňou v roku 2008 uzavrel investičné dôchodkové poistenie. Spotrebiteľské informácie mu pritom boli poskytnuté spolu s podaním žiadosti. Podrobnosti sú sporné.

Žalobca v roku 2020 podľa § 8 VVG v starom znení odstúpil od zmluvy. Odvolával sa na to, že poučenie o práve na odstúpenie od zmluvy bolo z formálneho a obsahového hľadiska nesprávne. Svoje odstúpenie navyše opiera o to, že chýbali nevyhnutné spotrebiteľské informácie alebo boli neúplné.

Žalobca – z titulu bezdôvodného obohatenia – v zásade požaduje vrátenie medzitým zaplateného poistného, ako aj vydanie úžitkov, ktoré poisťovateľ požíval a získal z jeho príspevkov. Na vypočítanie náhrady úžitkov požaduje žalobca detailné informácie žalovanej, ako napríklad o rozčlenení ním zaplateného poistného na jednotlivé zložky, ako administratívne náklady, obstarávacie náklady, náklady na krytie rizika alebo výšku úspor, alebo o presnom použití poistného.

Žalovaná poisťovňa vychádza ako z riadneho poučenia o odstúpení od zmluvy, tak aj z poskytnutia všetkých podstatných spotrebiteľských informácií. Nároky na poskytnutie informácií, ktoré žalobca uplatňuje, úplne odmieta. Okrem toho sa poisťovňa odvoláva na zánik alebo zneužitie práva v zmysle § 242 BGB. Zmluva bola v období dvanástich rokov vykonávaná bez námietok. Najneskôr po desiatich rokoch musí nastať právna stabilita. Preto je aj podľa nemeckého práva v prípade zrušenia z dôvodu podvodu upravená lehota desiatich rokov, ktorá je nezávislá od vedomosti.

Medzi účastníkmi konania je pritom sporné, či je súčasná judikatúra Súdneho dvora Európskeho súdu o zániku a zneužití práva v prípade odstúpenia od spotrebiteľskej pôžičky aplikovateľná na poisťovacie právo.

B. Právny rámec

Ustanovenia nemeckého práva, ktoré sú relevantné pre rozhodnutie vo veci a platili v čase uzatvorenia zmluvy, znejú takto:

§ 8 Gesetz über den Versicherungsvertrag (VVG) (zákon o poistných zmluvách) v starom znení

(1) Poistník môže odstúpiť od svojho zmluvného vyhlásenia v lehote dvoch týždňov. Odstúpenie od zmluvy sa poisťovateľovi oznámi v písomnej forme a nemusí obsahovať žiadne odôvodnenie; pre dodržanie lehoty postačuje včasné odoslanie [odstúpenia].

(2) Lehota na odstúpenie začína plynúť okamihom, ku ktorému boli poistníkovi v písomnej forme doručené nasledovné doklady:

1. poisťka a zmluvné podmienky vrátane všeobecných podmienok poistenia, ako aj ďalšie informácie podľa § 7 ods. 1 a 2 a

2. zreteľne vyjadrené poučenie o práve na odstúpenie od zmluvy a o právnych následkoch odstúpenia, ktoré poistníkovi objasňuje jeho práva podľa požiadaviek použitých komunikačných prostriedkov a obsahuje meno a adresu toho, komu sa odstúpenie oznámi, ako aj informácie o začiatku plynutia lehoty a o úprave odseku 1 druhej vety.

Poučenie vyhovuje požiadavkám prvej vety bodu 2, ak je použitý vzor, ktorý zverejnilo Bundesministerium der Justiz (Spolkové ministerstvo spravodlivosti, Nemecko) na základe právneho nariadenia podľa odseku 5. Dôkaz o doručení dokladov podľa prvej vety znáša poisťovateľ.

§ 242 Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) (Občiansky zákonník) Vykonanie v dobrej viere

Dlžník je povinný poskytnúť plnenie v súlade s požiadavkou dobrej viery a so zreteľom na zvyklosti prípustné v obchode.

C. Relevantnosť prejudiciálnych otázok pre rozhodnutie a pozadie prejudiciálnych otázok

Stredobodom tohto návrhu na začatie prejudiciálneho konania je to, či a v akej miere môže vnútroštátna právna úprava alebo judikatúra – *Law in Books* a *Law in Action* – zabrániť alebo znemožniť uplatneniu alebo presadzovaniu práv poistníka, alebo či poistníkovi má pri presadzovaní svojich práv nároky na poskytnutie informácií alebo iné úľavy voči poisťovateľovi. Je potrebné objasniť najmä to, akým obmedzeniam môže podliehať uplatňovanie spotrebiteľských práv v poisťovacom práve. Môže sa poisťovňa odvolávať na zánik, zneužitie práva

alebo uplynutie času aj vtedy, ak poučenie o práve na odstúpenie od zmluvy bolo nesprávne alebo chýbali nevyhnutné spotrebiteľské informácie?

Pokiaľ je medzi účastníkmi konania v podrobnostiach sporné, či poučenie o odstúpení od zmluvy bolo správne z formálneho hľadiska alebo či boli poskytnuté všetky nevyhnutné spotrebiteľské informácie, tak tieto špecifické otázky nie sú predmetom návrhu na začatie prejudiciálneho konania. Nejde totiž prednostne o problém výkladu („*interpretation*“), skôr len o aplikovanie platného práva („*application*“), ktoré prináleží vnútroštátnym súdom – ako súdom Únie. V tejto súvislosti existuje relevantná judikatúra Súdneho dvora Európskej únie, ako aj Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor, Nemecko), takže tieto otázky môžu byť objasnené v rámci inštančného postupu (pozri len rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 19. decembra 2019, C-355/18 až C-357/18 a C-479/18, ECLI:EU:C:2019:1123; ďalej pozri obsiahle návrhy generálneho advokáta M. Bobeka z 2. septembra 2021, C-143/20 a C-213/20, ECLI:EU:C:2021:687).

1. O prvej prejudiciálnej otázke

Najprv vzniká otázka, ktorá je relevantná pre rozhodnutie, a síce, či a aké bremeno tvrdenia a **dôkazné bremeno** znáša spotrebiteľ, aby na súde presadil oprávnené nároky na vrátenie plnenia z neuzavretej poisťovnej zmluvy. Patrí mu v súvislosti s úžitkami, ktoré poisťovňa skutočne požívala zo zaplateného poistného, voči poisťovateľovi prípadne **nároky na poskytnutie informácií**?

a) V oblasti životného poistenia nedošlo k úplnej harmonizácii. V dôsledku toho môžu členské štáty určiť rozsah a hranice nárokov poistníka po úspešnom odstúpení od zmluvy. Pritom musia dodržať zásady ekvivalencie a efektivity.

Podľa nemeckého práva patrí už zaplatené poistné, po odpočítaní malého podielu rizika, ako aj náhrada za úžitok poistníkovi. Poisťovateľ, ktorý hospodári s peniazmi poistníka, má teda odvádzať výnosy.

To je podľa práva Únie prípustné, inak ako po odstúpení od úverovej zmluvy (v tomto prípade z dôvodu úplnej harmonizácie, ktorá neupravuje náhradu za úžitok) (pre tento prípad pozri rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo 4. júna 2020, C-301/18, ECLI:EU:C:2020:427).

Je potrebné dosiahnuť spravodlivé a primerané vyváženie medzi oprávnenými záujmami poistníka, záujmami ostatných poistencov a oprávnenými záujmami poisťovateľov ako poisťovníctva. Je potrebné preskúmať, či sa to v Nemecku s prihliadnutím na náhradu za úžitok podarilo.

b) Podľa ustálenej judikatúry Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor, Nemecko) znáša bremeno tvrdenia a dôkazné bremeno poistník, aby [mohol] požadovať úžitok, ktorý bol poisťovňou z jeho poistného skutočne dosiahnutý. Podľa toho musí poistník presvedčivo vysvetliť, respektíve dokázať vznik a výšku úžitkov, ktoré z toho skutočne plynuli. Pritom je potrebné zohľadniť finančnú

situáciu žalovanej poisťovne [zhrnuté Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor), rozsudok z 29. apríla 2020 – IV ZR 5/19, ECLI:DE:BGH:2020:290420UIVZR5.19.0, bod 16].

Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor) v priebehu rokov zamietol viaceré spôsoby výpočtov, ako aj metódy žalujúcich spotrebiteľov k požadovanému samostatnému zisťovaniu náhrady za úžitok.

Kritériá, ktoré stanovila nemecká judikatúra od poistníka vyžadujú obsiahle skúmanie a obsiahle skutkové informácie. Spotrebiteľ by totiž z oznámení jeho poisťovne alebo z verejne dostupných zdrojov, ako zverejnené výročné správy poisťovne, mal zistiť jej finančnú situáciu a napríklad výnosy fondov a „Performance“ fondu a potom to použiť vo svojej žalobe [pozri Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor), rozsudok z 11. novembra 2015 – IV ZR 513/14, bod 50; Thüringer Oberlandesgericht (Vyšší krajský súd Durínska, Nemecko), rozsudok z 31. júla 2020 – 4 U 1245/19, bod 67 a nasl.]. Tým sú poistníci očividne v mnohých prípadoch preťažení. Je možné predpokladať, že svoje práva kvôli tomu neuplatnia.

Preto existujú značné pochybnosti, či je táto právna prax v súlade so zásadou efektivity (k dôkaznému bremenu v súvislosti s nekalými podmienkami pozri rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 10. júna 2021, C-776/19 až C-782/19, ECLI:EU:C:2021:470). Poistníkovi by uplatňovanie práv, ktoré mu priznávajú smernice o ochrane spotrebiteľa, najmä o životnom poistení, mohlo byť nadmerne sťažené, ak by mu bolo uložené bremeno tvrdenia a dôkazné bremeno týkajúce sa úžitkov.

Zásada efektivity podľa práva Únie vedie k uľahčeniu až k obráteniu dôkazného bremena určite vtedy, ak je spotrebiteľ alebo všeobecne oprávnená osoba podľa práva Únie v dôkaznej núdzi, keďže relevantné informácie sú pre neho nedosiahnuteľné alebo len ťažko dosiahnuteľné (pozri aj rozsudok Súdneho dvora Európskej únie zo 4. júna 2015, C-497/13, ECLI:EU:C:2015:357). Klasické mechanizmy občianskeho procesného práva, ktoré vychádzajú z formálnej rovnosti účastníkov konania a zásady *actori incumbit probatio*, sa v tomto prípade pre účinné a úspešné presadenie nárokov spotrebiteľa ukazujú ako nedostatočné. Nakoniec sa nesmie opomenúť, že spotrebiteľ odstúpením uplatňuje právo, ktoré predpokladá porušenie zo strany jeho poisťovateľa. Preto by mohol byť významný aj sankčný prvok.

c) Ak sa bremeno tvrdenia a dôkazné bremeno predsa len nachádza na strane spotrebiteľa, patria mu – na vyváženie – nároky na poskytnutie informácií alebo iné úľavy voči poisťovateľovi?

Všeobecnému vývoju práva Únie zodpovedá to, že protistrana musí sprístupniť dôkazy – v zmysle *disclosure*. To platí napríklad v kartelovom práve alebo v práve duševného vlastníctva (pozri aj článok 18 smernice (EÚ) 2020/1828 o žalobách v zastúpení na ochranu kolektívnych záujmov spotrebiteľov).

Nárok poistníka na poskytnutie informácií voči poisťovateľovi by mohlo vyplývať z článku 31 ods. 1 a prílohy tretej smernice o životnom poistení. Generálna advokátka Sharpston zastávala názor, že pri životnom poistení s investičnou zložkou, pri ktorom výška plnenia poistného závisí od použitia poistného poisťovateľom, je poisťovateľ povinný poistníkovi pred uzatvorením zmluvy pre lepší výber – v prípade akejkoľvek zmeny aj v priebehu trvania zmluvy – uviesť, na aké účely sa jeho poistné v absolútnych sumách alebo percentách použilo (návrhy z 12. apríla 2014, C-51/13, ECLI:EU:C:2014:1921).

Ak má poisťovateľ pred uzatvorením zmluvy, pokiaľ je to možné, objasniť konkrétne použitie platieb poistného v absolútnych sumách alebo percentách, tak po uzatvorení zmluvy, keď skutočne požíval úžitky z týchto súm poistného, by o to viac mohol mať povinnosť objasniť konkrétne použitie poistného, aby tak umožnil vrátenie plnenia z poistnej zmluvy v celom rozsahu.

2. O druhej a tretej prejudiciálnej otázke

Ak právo na odstúpenie od zmluvy vyplýva z toho, že poučenie chýbalo alebo bolo nesprávne alebo chýbali spotrebiteľské informácie, ktoré sú nevyhnutné podľa práva Únie, uplatňujú poisťovatelia a súdy v Nemecku v mnohých prípadoch aspekty **zániku a zneužitia práva**, aby zamietli vrátenie plnenia alebo nároky na náhradu škody z dôvodu nesprávnych informácií [*omissis*][odkaz na literatúru].

Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor) považuje aj v prípade chýbajúceho, spravidla však v prípade nesprávneho poučenia o odstúpení od zmluvy, uplatnenie práva na odstúpenie za neprípustné vtedy, ak v jednotlivom prípade existujú závažné okolnosti [pozri najnovšie BGH (Spolkový súdny dvor), uznesenie z 8. septembra 2021 – IV ZR 133/20, ECLI:DE:BGH:2021:080921BIVZR133.20.0, bod 17; pozri aj BGH (Spolkový súdny dvor), rozsudok z 10. februára 2021 – IV ZR 32/20, ECLI:DE:BGH:2021:100221UIVZR32.20.0, bod 17 a nasl.].

Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor) zrejme postačuje, že postup poistníka je z objektívneho hľadiska rozporný: lehotu na odstúpenie od zmluvy, ktorá mu je priznaná a oznámená, necháva poistník pri uzatvorení zmluvy uplynúť bez toho, aby ju využil a pravidelne platí dohodnuté poistné. S týmto postupom, ktorý je odôvodnený vlastnými záujmami a trvá dlhý čas, sa poistník dostáva do rozporu, ak neskôr tvrdí, že zmluva nikdy nevznikla, a od poisťovne, ktorá môže dôverovať v existenciu zmluvy, požaduje vrátenie jeho príspevkov. Pre námietky zneužitia práva nie sú potrebné ani nečestné úmysly, ani zavinenie poistníka. Postupom nositeľa práva sa len musí vyvolať rozpoznateľná, legitímna dôvera protistrany v určitú skutkovú alebo právnu situáciu.

Tento ohľad Bundesgerichtshof (Spolkový súdny dvor) na koncept dobrej viery, § 242 BGB, sa však vo svetle – povinného a prednostného – práva Únie

a príslušnej judikatúry luxemburského Súdneho dvora zdá byť problematický [omissis] [odkaz na literatúru].

Námietka zneužitia práva potom podlieha reštriktívnym hraniciam a vyžaduje osobitné odôvodnenie. Súdny dvor v ustálenej judikatúre požaduje, že spravidla musí existovať subjektívny prvok, aby sa zneužitie práva potvrdilo (k premlčacím lehotám pozri rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 10. júna 2021, C-776/19 až C-782/19, ECLI:EU:C:2021:470, bod 46; ďalej pozri rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 19. decembra 2019, C-355/18 až C-357/18 a C-479/18, ECLI:EU:C:2019:1123, bod 69 a nasl.; pozri aj rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 19. decembra 2013, C-209/12, EU:C:2013:864, bod 27).

Spotrebiteľ teda musí vedieť o svojich právach, čo v predmetnom prípade tak nebolo. V záujme ochrany spotrebiteľa je obmedzenie spotrebiteľských práv vylúčené (pozri rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 9. septembra 2021 – C-33/20, C-155/20 a C-187/20, ECLI:EU:C:2021:736).

V prospech takéhoto postoja, ktorý sa sústreďuje na ochranu spotrebiteľov, hovorí aj článok 38 Charty, ktorý tu rozvíja minimálne predchádzajúci účinok. V článku 38 Charty je upravená zásada, podľa ktorej politiky Únie zabezpečujú vysokú úroveň ochrany spotrebiteľa. To sprevádza zásada optimalizácie. Pôsobnosť Charty základných práv – ako *supreme law of the land and living instrument* – je v predmetnom prípade daná, to znamená, že zaväzuje Európsku úniu, ako aj jej členské štáty (článok 51 ods. 1 Charty). Aplikovateľnosť práva Únie – tu poisťovacieho práva upraveného v celej Únii – zahŕňa a podmieňuje aplikovateľnosť základných práv garantovaných Chartou (rozsudok Súdneho dvora Európskej únie z 26. februára 2013 – C-617/10, ECLI:EU:C:2013:105, bod 21).

Súčasná judikatúra Súdneho dvora o zániku a zneužití práva pri zrušení spotrebiteľských pôžičiek by navyše vo svojich základných myšlienkach mohla byť aplikovateľná na poisťné právo (k podrobnostiam pozri Súdny dvor Európskej únie, rozsudok z 9. septembra 2021 C-33/20, C-155/20 a C-187/20, ECLI:EU:C:2021:736).

Súdny dvor rozhodol, že veriteľ sa nemôže odvolať na preklúziu práva, keď spotrebiteľ uplatnil svoje právo na odstúpenie od zmluvy, ak jedna z náležitostí, ktorá je povinná podľa predmetnej smernice, nebola uvedená v zmluve o úvere a nebola ani dodatočne riadne oznámená, a to bez ohľadu na to, či tento spotrebiteľ nevedel o existencii svojho práva na odstúpenie od zmluvy, pričom nebol za túto nevedomosť zodpovedný. Rovnaké platí pre odvolanie sa na zneužitie práva.

Nie je zrejmý žiaden presvedčivý dôvod, aby táto judikatúra nemala platiť aj v poisťovacom práve.

Na záver je potrebné poukázať na porovnateľný návrh Landgericht Erfurt (Krajinský súd Erfurt) na začatie prejudiciálneho konania z 30. decembra 2021

([omissis] C-2/22) – o modeli poistky, ako aj o problematike zániku a zneužitia práva.

[omissis]

PRACOVNÝ DOKUMENT